

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

משא"כ אכילת המצה, שנצטוונו עליה גם בכמה וכמה מקומות בתורה, ועדיין היא קיימת גם כאשר אין הפסח קרב. והנה כל טעם אכילת המרור אמרו חז"ל שהוא זכר לשעבוד ומה שמיררו המצרים חיי אבותינו, ואם כן צריך להבין – אמאי מיתלא תלי באכילת הפסח.

והתשובה פשוטה – אין תכלית שתצוונו התורה בקביעת זכר לשעבוד לכשעצמו, אלא הכול בא כחלק מצורת החירות, לזכור מאין באנו ומה הגיענו עתה. ואשר על כן – כל עוד שיש קרבן פסח כנגדו, יש טעם באכילת המרור, אבל אם אין הפסח קרב, שוב בטלה הסיבה לאכול מרור.

אֵל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשָׁל מִבָּשִׁיל בְּמִים כִּי אִם צָלִי
אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרַעְיוֹ וְעַל קֶרְבּוֹ (יב, ט)

מה שציוותה התורה על אכילת הבשר צלי אש הוא גם חלק מדרך חירות וגדולה, כמו שמצינו בגמ' (חולין קלב, ב) גבי מתנות כהונה – הזרוע הלחיים והקיבה, שאינם נאכלות אלא צלי בחרדל, שנאמר 'למשחה' – לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים. [ובכך נשתנה דינם משאר בשר זבחים שרשאים הכהנים לאכלם בכל דרך שירצו – גם שלוק ומבושל, משום דמתנות כהונה אלו כל נתינתם באה לבטא חשיבות הכהנים וגדולתם משאר העם, (כמו שנתבאר כאן בפרשת שופטים – גליון יב), ועל כן גם צורת אכילתן צריכה לבטא זאת].

דָּבָר נָא בְּאֲזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעֻתָּהּ כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב (יא, ב)

יש לעיין מדוע עניין זה התקיים בכך ששאלו ישראל כלי כסף וכלי זהב, ולא על ידי שנתן ה' את חינום של ישראל בעיניהם שיתנו להם את כל זה כמתנות. ובפשטות יש לומר שאם היו נותנים להם בתורת מתנה, היה לכך משמעות כאילו הם אלו אשר העשירו את ישראל, אבל כיוון שהשאלום כליהם ואחר כך לא יכלו לתבעם בחזרה, שהרי מתו בים סוף, בכך בא לידי ביטוי הדין שעשה בהם ה'.

ובעומק הדברים – דרשו חז"ל שעיקר הבטחת הרכוש התקיימה בביות הים, וכל מטרת שאלה זו הייתה למען ההבטחה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים – שלא יאמר אותו צדיק 'ועבדום ועינו אותם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' לא קיים בהם.

נמצא אם כן, שלא היה תכלית בנתינה זו לכשעצמה – אלא כל כולה באה בתורת 'שאלה' להניח דעתו של אותו צדיק, עד לביות הים שראו ישראל את מצרים מת על שפת הים, ואזי הוחזקו למפרע ברכוש מצרים שבידם.

וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלֵּילָה הַהוּא צָלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל
מִרְרִים יֹאכְלֻהוּ (יב, ח)

מכאן למדו חז"ל דאם אין קרבן פסח אין גם חובת אכילת מרור מהתורה, שהרי תלאו הכתוב בקרבן הפסח,

על כל פנים נמצאנו למדים שאכילת צלי היא דרך גדולה וחשיבות כדרך שהמלכים אוכלים, ועל כן אמרה לנו תורה - לא מיבעיא שאין לאכול ממנו כשהוא נא - בצורת פחיתות ועראי, אלא אפילו לא בשל מבושל במים, רק צריך להיות צלי אש - כדרכם של בני מלכים. ומזה נובע גם מה שנצטוונו לצלות הפסח ראשו על כרעיו ועל קרבו, לא כדרך ההדיוטות שמסתפקים לעצמם בנתח אחד, אלא כדרך המלכים ששוחטים ומכנינים כל הבהמה עבור סעודתם.

והנה איתא בחז"ל בכמה מקומות, שבשכר כל מה שטרח אברהם אבינו לפני המלאכים שבאו לבקרו, כנגד זה זכו בניו ברבות הדורות. ובין הדברים דרשו על הפסוק 'וַיִּקַּח נָא מֵעַט מִמֶּם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וַהֲשַׁעְנוּ תַּחַת הָעֶץ' - שאמר לו הקב"ה: "אתה אמרת להן 'יוקח' - אני נותן לבניך מצות פסח שנאמר 'וַיִּקַּח לָהֶם אִישׁ שֶׁה' . אתה אמרת להן 'נא' אני נותן לבניך מצות פסח 'אֵל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא' . ובפשטות יקשה, מה תוספת גדולה שקיבלו בניו במה שנאמר להם שאסור לאכול ממנו נא. אבל לפי האמור יובן היטב, שעל עצם מה ששרת את המלאכים בלקיחת המים זכו ישראל ללקיחת הפסח, אבל מלבד זאת, בעבור מה שכיבדם ואמר להם בלשון גדולה ושררה - 'יוקח נא', זכו בניו גם כן לקבל את הפסח באופן של חשיבות וגדולה כבני מלכים, כפי אשר מתבטא בציווי התורה 'אל תאכלו ממנו נא'.

וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (יב, מ)

זה אחד המקראות הסתומין שבתורה, וקשה עליו מתרתי. חדא, ממה שמקובלנו מחז"ל, וכן עולה מחשבון שני הדורות, שלא ייתכן ששיבתם במצרים הייתה זמן רב כל כך. ועוד, שהרי בברית בין הבתרים נאמר לאברהם 'ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה', ואילו כאן נכתב 'ארבע מאות ושלשים שנה', ונמצאו ל' שנים יתירות על הגזירה.

ועל כן נמנו וגמרו מפרשי הפשט כולם, שהפסוק מדבר על 'מושב' - מלשון ישיבת גרות של בני ישראל, שהיה בין הכול ארבע מאות ושלשים שנה, שמתוכן שלושים שנה היו מעת ברית בין הבתרים עד לידת יצחק, ואותם

ארבע מאות שנה של 'גר יהיה זרעך' נמנים מעת ברית בין הבתרים ואילך, שכל אותם השנים היו זרעו של אברהם כגרים בארץ. אבל עדיין נצטרך ליישב את לשון הפסוק, שבפשטות משמע ממנו שמושב בני ישראל במצרים לבדה היה ארבע מאות ושלשים שנה.

והנה המדקדק בטעמי המקרא יראה כיצד צריכים לקרוא את הפסוק: "וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה". כיוון שהטעמים מחלקים, אין הכוונה כאשר נראה בתחילה - שבני ישראל ישבו ת"ל שנה במצרים, אלא בא לומר - 'ומושב בני ישראל' - דהיינו 'מושב' - הגירות של בני ישראל, 'אשר ישבו במצרים' - כתואר לאותם בני ישראל שהם אשר ישבו במצרים וממנה יצאו, כל זה היה 'שלושים שנה' - מברית בין הבתרים, 'וארבע מאות שנה' - מלידת זרעו של אברהם, ובוה יתיישב לשון המקרא על אופנו.

וְכִי יִגֹּר אֶתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לִי הַמּוֹל לֹא כָּל זָכָר וְאֵין יִקְרָב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה בְּאֶזְרָח הָאָרֶץ וְכָל עֶרֶל לֹא יֹאכֹל בוֹ: (יב, מז)

היה במשמעות הפסוק, שכל גר המתגייר, חייב להביא מיד קרבן פסח לה'. והביא רש"י מחז"ל דהמשך הפסוק מגלה על תחילתו: "יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד, תלמוד לומר 'והיה כאזרח הארץ', מה אזרח בארבעה עשר אף גר בארבעה עשר". אבל היא גופא קשיא - דאם אכן זה משמעות הכתוב, לישתוק קרא מינה כלל, ואנא ידענא דאין הוא צריך להביא בעת שמתגייר, ומדוע נתנה התורה בתחילה מקום להבין כאילו חייב בפסח מיד, והוצרכה לגלות אחר כך דלא כן הוא.

וצריך לומר דהיא הנותנת - שהרי היה מקום לומר שגר מופקע מעניין קרבן הפסח, שהרי לא יצאו אבותיו ממצרים, ומה טעם שיעבוד את העבודה הזאת. ועל כך אמר הפסוק - 'וכי יגור אתך גר, ועשה פסח להשם' - על עצם מה שזכה להתגייר, אשר זהו גופא מחייבו בעשיית הפסח, כאשר אז הקריבו ישראל את קרבן הפסח בבואם לחסות תחת כנפי השכינה. רק שלפי זה היה מקום לחייבו בכך מיד, ועל כן לימדנו הפסוק 'והיה כאזרח הארץ' שעושה הפסח במועדו ככל איש ישראל, ולא בעת שנתגייר.

לב לדעת – ענין בפרשה

'הֲלֹךְ הָאֱלֹהִים לְפָנֶיךָ לֹא עִם' – יציאת מצרים כפתח לאמונת ישראל

דומה שהחיוב להשלים הפרשה עם הציבור, פעמים שהוא מקבל משמעות מיוחדת לכל איש ישראל באשר הוא, כאשר פרשיותיה של יציאת מצרים מהוות ראשית הבניין של ישראל כעם, ומהם יתד ופינה לכל אמונתנו בתורה הקדושה. מבין פרשיות אלו, דבר שבוטל לעין וקשה להתעלם ממנו הוא הציווי על קרבן פסח שחוזר ונשנה בכתוב, ללא כל סיבה נראית לעין לכאורה.

אמנם לפי מה שלמדנו בגדרה של 'פרשה שנשנית', מפרטי הדינים שבחרה התורה להביא בכל פרשה ופרשה, נוכל לנסות וללמוד מה נוסף ונתחדש בה. בפרשה הראשונה – פרשת 'החודש הזה לכם', מוזכרים רוב דיני שחיטת הפסח ואופן אכילתו בדרך חירות. הפרשה השנייה נאמרה כאשר משה ציווה לבני ישראל על עשיית הפסח, ובה מוזכר רק את מה שנצטוו על נתינת הדם על המשקוף, כדי שלא יהיה המשחית בהם לנגף. הפרשה השלישית נאמרה לאחר היציאה ממצרים "זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו", ובה מתחדש שלערל ולנכרי אסור לאכול מקרבן הפסח, וכן שגר מחויב ג"כ בפסח. בפרשה הרביעית, בפרשת "קדש לי כל בכור" מוזכר בקצרה "וְעִבְדָתָהּ אֶת הָעֶבֶדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה... כִּי בְיַד חֲזָקָה הוֹצֵאתִיךָ מִמִּצְרָיִם".

והנה כבר הובא כאן לעיל (בפרשת שמות) לבאר כיצד ביציאת מצרים הראינו לדעת כי ה' הוא אלוקי הרחמים ואלוקי הדין, אלוקי העולם ואלוקי ישראל. ואחר שכל מהותו של קרבן הפסח בכך שבא לרגל הגאולה ממצרים, אם אכן ארבעה עניינים באו בגאולת מצרים, מתחייב גם שיימצאו ארבעה גדרים אלו בקרבן הפסח:

- א. ראשית קרבן הפסח הוא 'קרבן הגאולה' – להודות להשם על עצם גאולתנו ופדות נפשנו, וזהו עניינה של פרשה ראשונה, ועל כן באו בה כל פרטי הדין באכילתו דרך חירות וכבני מלכים.
- ב. עוד ענין היה בו – שיהיה לבני ישראל לזכות להינצל מהמשחית שעשה דין במצרים, על ידי נתינת דם הזבח לאות על המשקוף. וזהו כל עניינה של הפרשה השנייה, ולכך הוזכר בה רק את פרט דין זה.
- ג. קרבן הפסח מהווה גם כן קרבן הכניסה לברית עם הקב"ה, ועל ידו נכנסו ישראל תחת כנפי השכינה. מגדר זה מתחייב את מה שנתחדש בפרשה השלישית, שכל ערל ובן ניכר לא יאכל בו.
- ד. קרבן הפסח נקבע כעבודה לדורות – להיות אות וזיכרון לבנינו אחרינו עד עולם, לכך שבחזק יד הוציאנו השם ממצרים והראנו כי הוא ואין בלתו מלך יחיד בכל הארץ, וזהו עניינה של הפרשה הרביעית.

פעמים רבות מוזכר בתורה כי מחויבותנו לעבודת השם יסודה מיציאת מצרים, כמו ששמעה אוזנינו למרגלות הר סיני מפי הקב"ה בראשית דברו עמנו: "אֲנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים". והנה לפי הנתבאר עד כה, כל אחד מהדברים שהיו בשרשי הגאולה, מהווה בפני עצמו סיבה המחייבת אותנו להכיר במלכותו ית' ולעבדו בלבב שלם:

- א. ראשית אנו חייבים לעבוד את הקב"ה מצד הדין – מכיוון שהוציאנו ממצרים קננו להיות שלו. וכן מיציאת מצרים למדנו שהוא אלוקי הדין, ומי שיעשה המצוות יצליחנו שכרו ומי שיעבור עליהם יכריתנו עונשו. ב. מכוח הכרת כח מלכותו – ע"י האותות והמופתים והיד החזקה שעשה הקב"ה במצרים, נוכחנו לדעת שהוא ואין בלתו אלוקי העולם, הוא עשה עושה ויעשה לכל המעשים והמקרים, ולו לבד ראוי לעבוד. ג. מצד הכרת הטוב – מכיוון שהוא ברחמיו הגדולים הוציאנו מבית עבדים, ולשם כך הוציאנו משם, ראוי ומתבקש שלא נכפור בטובתו ונעשה רצונו בלבב שלם. ד. מחמת שהוא אלוקיננו ואנו עם-קרובו, וכל זה עשה אך ורק לטובתנו, וציוונו לעשות את כל הדברים האלה לטוב לנו כל הימים. והנה למען נזכור את הדבר הגדול הזה ולא יסור מלבבנו כל הימים, ציווה התורה שנכתוב את עיקרי הדברים והיו לנו לטוטפות שנניחם בכל יום על ליבנו ובין עינינו למען תהיה תורת ה' בפינו כל ימי חיינו. לאור כל האמור, מתבקש מאלינו

שארבע פרשיות יהיו באותם התפילין, אשר אחר ההתבוננות נוכל גם לראות ולהיווכח כיצד כל אחת מהן באה לבטא את אחד מהיסודות המביאים אותנו לקיום מצות השם:

ראשית - פרשת 'והיה אם יביאך' - אשר בה נכתב ראשית חיובינו שלא לכפור בטובתו של **אלוקי הרחמים** שהפליא להיטיב עמנו והוציאנו ביד חזקה מבית עבדים: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם זָכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְיָ אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ".

למעלה מזה פרשת 'קדש לי כל בכור' - כנגד מה שהראינו לדעת כי הקב"ה הוא **אלוקי הדין**, נאמן לשלם שכר לעושי רצונו ולהיפרע מעוברי רצונו, כמו שנאמר בה: "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: וְהָיָה כִּי הִקְשָׁה פִּרְעֹה לְשַׁלְּחָנוּ וַיִּהְרַג יְיָ כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל פֶּטֶר רִחִים הַזֹּכְרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אִפְדָּה".

פרשת 'שמע ישראל' - כשמה כן הוא - באה להזכירנו לבל יסור מליבנו עניין הקשר המיוחד שכרת עמנו **אלוקי ישראל**, אשר מחמת זה אנו עלינו לאהבו ולעבדו בכל דרכינו - 'וְאֶהְבֶּתָּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְכָּךְ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ'.

ומיד לאחריה פרשת 'והיה אם שמוע' - באה לבל נשכח את מה שנודענו אליו אז, כי ה' הוא **אלוקי העולם** אשר מנהיג ומנווט את כל מקרי הבריאה, וכאשר יקיימו מצוותיו גם הארץ תיתן יכולה בעיתה, ואם יעברו עליהם לא יצליחו דרכם עליה, הכול בגזירת עליון - קונה שמים וארץ.

והנה על רבותינו הראשונים מנחילי האמונה בקרב כלל ישראל, אפשר למנות ארבעה עיקריים, אשר הם: רבי יהודה הלוי בעל ה'**כוזרי**', רבינו בחיי שנודע בספרו ה'**חובות הלבבות**', רבינו הרמב"ם ורבינו הרמב"ן. כל אחד מהם בסגנונו המיוחד לו, יסדו ויצקו בליבות בני ישראל את יסודות האמונה בה' ובמצוותיו, כפי אשר למדום מפסוקי התנ"ך ומדברי חז"ל.

המתחקה אחר דבריהם יבחין כי כל אחד מהם ביסס את משנתו על פי אחד מארבעת היסודות שלמדנו מיציאת מצרים - אשר לשיטתו הוא השורש והיסוד העיקרי שצריך להביאנו לעבודת ה':

ה'**כוזרי**' - מחמת שהקב"ה הוא **אלוקי ישראל**: "ואילו היה חיוב התורה מפני שבְּרָאָנוּ - היה שווה בה הלבן והשחור, כי הכל בריאותיו. אך התורה מפני שהוציאנו ממצרים, והתחברות כבודו אלינו, מפני שאנחנו נקראים הסגולה מבני אדם". (הכוזרי מאמר א).

ה'**חובות הלבבות**' - מכוח הכרת הטוב שיש לנו לה' שמיטיב לנו תמיד: "**קבול עבודת הא-להים, כפי אשר יחייבהו השכל למטיב על מי שהטיב לו...** שאנו חייבין בו לבורא יתעלה מן השבח וההודאה על רוב חסדו וגודל טובו עלינו". (חובה"ל שער ג - שער עבודת האלוקים, פתיחה)

הרמב"ן - כדי שנודה ונאמין שהוא בורא ומחדש העולם: "**וכוונת כל המצות שנאמין בא-להינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין א-ל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלהיו שבראו**". (רמב"ן סוף פרשת בא)

הרמב"ם - מחמת שהדין מחייב לעבדו: "**העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה**" (הל' תשובה פרק י' הל' ב).

אבל כפי אשר נוכחנו לדעת - אלו ואלו דברי אלוקים חיים. כל הדברים הללו משתלבים ועולים בקנה אחד, ויחד מהווים את היסודות לאמונת ועבודת כל איש ישראל, כפי אשר הפליא לבטא זאת נעים זמירות ישראל בתפילתו לפני השם (דברי-הימים יז, כ-כב): "יְיָ אֵין כְּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זִוְלָתְךָ בְּכָל אֲשֶׁר שָׁמְעָנוּ בְּאָזְנוֹנוּ: וּמִי כְעֶמְךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הִלָּךְ הָאֱלֹהִים לְפָדוֹת לוֹ עַם לְשׁוֹם לָהּ שֵׁם גְּדֻלוֹת וְנִרְאֻת לְגַרֵּשׁ מִפְּנֵי עַמָּה אֲשֶׁר פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם: וְתַתֵּן אֶת עַמָּה יִשְׂרָאֵל לָהּ לְעַם עַד עוֹלָם וְאֶתָּה יְיָ הָיִיתָ לָהֶם לֹא-לֹהִים".

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com